

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 231-236
Geliş Tarihi: 17.04.2018
Kabul Tarihi: 31.05.2019
DOI: 10.26513/toecd.416123

Kitap Tanıtımı / Book Review

İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikasının Yeni Aracı

Orhan Battır, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017.

Değerlendiren: Enes Deşilmek*

2017 yılında Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden “Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diplomasi” başlıklı tezi ile doktora derecesini alan yazar, hâlihazırda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktor öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Yazar bu kitabında insani diplomasinin; anlamı, alandaki aktörler tarafından nasıl algılandığı, gerçek bir dış politika aracı olup olmadığı ve Türk dış politikasında uygulanabilirliği konularını ele almaktadır. Aynı doğrultuda yazar insani diplomasinin, yeni bir dış politika aracı olarak uluslararası politikada uygulanabilir ve fonksiyonel bir süreç olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra insani diplomasinin Türk dış politikasının etkili bir aracı olup olmadığının belirlenmesi çalışmanın ana sorunsalı olarak belirlenmiştir.

İnsani diplomasi, köken olarak eskiye dayansa da Türk dış politikasında özellikle AK Parti iktidarı ile birlikte daha fazla ön plana çıkan bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsani diplomasi alanında yazılmış ilk kitap 2007 yılında yayımlanan ve editörlüğünü Larry Minear ve Hazel Smith’in yaptığı “*Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*” adlı

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, TR, orcid.org/0000-0001-5834-3135, enes.desilmek@ogr.sakarya.edu.tr

çalışmadır. Fakat günümüzde konuyla alakalı *İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikasının Yeni Aracı* isimli kitabın dışında Türkçe bir kaynak yoktur. Bu bağlamda Türkçe literatürde eksiklik olduğu aşikârdır.

İncelediğimiz bu eser, giriş ve sonuç kısımları hariç dört ana bölümden oluşmaktadır. Kavramsal ve kuramsal çerçevenin anlatıldığı kitabın birinci bölümünde, insani diplomasinin kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle geleneksel ve modern diplomasi arasındaki farklılıklar incelenmekte ve akabinde insani diplomasi faaliyetlerinin süreçleri ve aktörleri ele alınmaktadır. Yazar insani diplomasi kavramı üzerinde net bir uzlaşma olmadığını belirtmekte ve bu durumun her bir aktörün insani diplomasi algısının farklı olmasından kaynaklandığı vurgulamaktadır. Bu kapsamda da Larry Minear ile Hazel Smith'in, Christopher Lamb'in ve IFRC'nin insani diplomasi kavramlarına yer vermekte ve yazar kendisi de insani diplomasiyi "İnsani sorunlara insan odaklı yaklaşılarak, çözüme yönelik araçların kullanımı konusunda karar vericilerin ve alandaki tüm aktörlerin ikna edilmesine ve harekete geçirilmesine yönelik süreçlerin tamamı" şeklinde tanımlamaktadır.

İnsani diplomasinin kavramsal çerçevesini belirleyecek adımları da akut dönem/birincil faaliyetler, destek ve iyileştirme/ikincil faaliyetler, uluslararası sahiplenmeyi ve işbirliğini artırma çabaları şeklinde üç aşamaya ayırmaktadır. Bu kapsamda doğal afetler, savaş, silahlı çatışmalar, büyük çaplı terör eylemleri vb. her türlü olumsuzluk durumunda hayati tehlikesi olan bireylere, hasta, barınaksız, elverişsiz iklim şartlarına maruz kalmış ya da ileri düzeyde açlık ve/veya susuzluk çeken kimselere yapılacak müdahaleler birincil faaliyetler olarak açıklanmaktadır.

Akut dönemdeki olumsuzlukların kısmen veya tamamen ortadan kalktığı ya da azalma sürecine girdiği aşamada en azından kriz öncesi duruma dönülmesine ya da daha iyi şartların sağlanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen rehabilitasyon faaliyetleri ikincil faaliyetler olarak görülmektedir. Bu süreçte devletin resmi diplomasisinin insan ve insani değerleri daha fazla merkeze alarak işletilmesi gerektiği, sivil toplum kuruluşlarının (sivil diplomasi) ise insan odaklı faaliyetlerini yürütürken devletin egemen yapısını ve buna bağlı geniş imkânlarını hesaba katarak davranması gerektiği vurgusu yapılmaktadır.

Üçüncü aşamada ise, akut dönem ve rehabilitasyon dönemindeki faaliyetler sayesinde kurulan ilişkilerin ve yürütülen çalışmalar neticesinde sağlanan

iyileşmelerin kalıcı ve sürdürülebilir olması adına, uluslararası toplumun “kölfe paylaşımı” çerçevesinde hareket etmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu süreçte de akıllı güç kullanımının diplomatik ilişkilerin çerçevesini geliştireceği ve karşılıklı güven algısının oluşmasını mümkün kılacağı iddia edilmektedir. Nitekim belli bir amaca ulaşabilmek için “akıllı güç” politikası yürütülmesi gerektiğini belirten yazar, bu sebeple zaman zaman realist bir bakış açısı ile güç kullanımını savunurken, zaman zaman da idealist bir bakış açısı ile olayları ele almak gerektiğini belirtmektedir.

Diğer taraftan yazar bu bölümde, insani diplomasi aktörlerini resmi nitelikli ve sivil aktörler olarak ikiye ayırmaktadır. Resmi nitelikli aktörler olarak devletler/hükümetler, uluslararası kuruluşlar ele alınmakta, sivil aktörler olarak ise sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireyler incelenmektedir. Ayrıca barış inşası, insani yardımlar ve kalkınma/resmi kalkınma yardımları olarak insani diplomasi araçları incelenmektedir. Bu çerçevede de Türk toplumunun sosyo-kültürel yapısı ile sahip olduğu manevi değerlerin ve inançların insani diplomasi faaliyetlerinde büyük bir etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Fakat diğer toplumlarda bunun dayanak noktasının ne olduğu konusunda her hangi bir bilgi verilmemektedir.

Türk dış politikasında insani diplomasi dinamiklerinin, çerçevesinin ve araçlarının incelendiği ikinci bölümde, Türk dış politikasının 2000’li yıllara kadar pasif, edilgen, tek yönlü ve bağımlı bir çizgide olduğu tekrarlanmaktadır. AK Parti dönemiyle birlikte daha aktif bir dış politika anlayışının benimsendiği belirtilirken, insani diplomasi Türkiye modeli alt başlıklı bölümde yazar komşularla sıfır politikasının kısa vadede başarılı sonuçları olsa da, uzun dönemde hayata geçirilmesi ve sürdürülmesinin neredeyse imkânsız olduğunu iddia etmektedir. Bu tezini de Arap Baharı sürecinde Türkiye’nin ilişkilerinin bozulduğu Mısır, Suriye ve Libya örnekleri ile desteklemektedir. Ancak yazar, Türkiye’nin yaşanan önemli sorunlara rağmen bölgede etkin olabilmek adına güttüğü hedeflerden vazgeçmediğini veya bu yöndeki politikalarını terk etmediğini belirterek, Arap Baharı sürecinde yönetimleri değişen ülkeler ile ilişkiler bozulsa da, yine de Türkiye’nin bölge ülkelerinin geneli karşısında öncü ve rol model olma durumunu devam ettirdiğini iddia etmektedir.

Bu bölümde yazar Türkiye’nin insani diplomasisinin üç boyutu olduğunu belirtmektedir. Bunlar kendi iç sorunlarını çözmek, kriz bölgelerinde

yaşanan sorunların çözümünde insan odaklı yaklaşım ve küresel düzeyde, kapsayıcı bir insani bakış açısı tesis etme çabası şeklinde sıralanmaktadır. Diğer taraftan Türk dış politikasında insani diplomasinin araçlarından ilki olan savaş/çatışmayı önleyici girişimler ve barış inşası kapsamında Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye başta olmak üzere sorunların çözümünde arabuluculuk faaliyetinde bulunması, Sahra altı Afrika ve Güney Doğu Asya gibi coğrafyalarda gerçekleştirilen barış inşası girişimleri, terörizmle mücadele konusunda üstlendiği sorumluluklar örneklerle açıklanmaktadır. Bunun akabinde Türk dış politikasında insani diplomasinin ikinci aracı olarak insani yardımlar konusu ele alınmakta ve Türkiye'nin Japonya, Lübnan, Somali, Sudan, Etiyopya, Haiti gibi ülkelere yapmış olduğu yardım örnekleri ile konu açıklanmaktadır. İnsani yardımlar konusunda da TİKA, AFAD, Türk Kızılayı gibi kurumların ön plana çıktığı belirtilmektedir. Türk dış politikasında insani diplomasinin üçüncü aracı olarak ise kalkınma/resmi kalkınma yardımları konusu analiz edilmektedir.

Türk dış politikasında insani diplomasinin resmi ve sivil aktörleri başlıklı üçüncü bölümde insani diplomasi uygulamaları sürecinde sahada aktif roller üstlenen aktörler ele alınmaktadır. Bu bağlamda yazar, bir kurum veya kuruluşun insani diplomasi aktörü olarak kabul edilmesinde yapmış oldukları faaliyetlerde barış inşası, insani yardımlar ve kalkınma gibi aktivitelerden en az bir tanesini içermesi gerektiğini belirtmektedir. Diğer taraftan Bakanlıkların, TİKA'nın, Türk Kızılay Derneği'nin, AFAD vd. kurum, kuruluş ve aktörlerin tarihsel arka planı, misyonu açıklanmaktadır. Yazar sivil aktörleri ele aldığı alt bölümde, STK'ların yerel, ulusal veya uluslararası nitelikte olmasını belirleyen faktörleri faaliyet hedefleri, kapasitesi ve uluslararası çevre ile işbirliği yetenekleri olarak sıralamaktadır. Ayrıca STK'ların Türk dış politikası uygulamalarına olumlu katkılar sunduğunu belirten yazar, Türkiye'de insani diplomasi çerçevesinde hangi STK'ların ön plana çıktığına dair herhangi bir örnek vermemektedir. Üçüncü bölümün son kısmında ise diğer sivil insani diplomasi aktörleri olarak düşünce kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireyler hakkında genel bilgiler verilmektedir.

Kitabın dördüncü ve son bölümde ise yazar, Türkiye modeli insani diplomasinin sahadaki uygulamaları ele alırken, örneklem olarak Somali'yi incelemektedir. Bu bağlamda akut dönem faaliyetleri konusunda 2004-Güneydoğu Asya depremi, 2005-Pakistan depremi, 2006-Lübnan krizi, 2008-Gazze krizi, 2010-Haiti ve Şili depremleri,

Pakistan'daki sel felaketi, 2011-Japonya depremi, 2014-Bosna-Hersek ve Sırbistan'da yaşanan sel felaketi, 2015-Nepal ve Afganistan'da meydana gelen deprem sonrası Türkiye'nin gerçekleştirildiği çalışmalar anlatılmaktadır. Bu süreçte yapılan insani yardımlar da anlatıldıktan sonra, rehabilitasyon ve iyileştirmeye yönelik uygulamalar kapsamında Türkiye'nin yerel kalkınmayı desteklemeye yönelik faaliyetleri, sağlık, eğitim, kültürel faaliyetler, sosyal destek ve kalkındırma gibi alanlarda yürüttüğü faaliyetler açıklanmaktadır. Örneğin yerel kalkınma kapsamında tarım ve hayvancılık başta olmak üzere çeşitli sektörlerle yardım yapıldığı, Sudan ve Somali'de hastaneler açıldığı belirtilmektedir. Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarından en fazla payı alan bölgelerin sırası ile; Asya ve Ortadoğu, Afrika, Doğu Avrupa ve Balkanlar şeklinde olduğu belirtilirken, bu bölgelerin ön plana çıkmasında coğrafi yakınlık, akrabalık/soydaşlık bağı ve ortak inanç mensubiyeti gibi hususların ön plana çıktığı iddia edilmektedir. Bu bölümün son kısmında da Somali örneği üzerinde durulmakta ve bu kapsamda da Somali'ye yönelik akut dönem faaliyetleri, ikincil aşama faaliyetleri ve uluslararası sahiplenmeyi ve işbirliğini artırma çabaları ele alınmaktadır. Son olarak ise insani diplomasi sürecinde Türkiye-Somali ilişkilerinin seyrine ilişkin değerlendirmeler ile yazar bölümü sonlandırmaktadır.

Genel olarak, yazarın konuyu kavramsal açıdan güzel bir şekilde ele aldığını, kuramsal ve kavramsal açıdan verdiği bilgilerin açık ve net olduğunu söylememiz mümkündür. Benzer şekilde kitabın ana başlığı ile alt başlıkların da bir uyum içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. İnsani diplomasi alanının yeni bir alan olması sebebi ile literatürdeki boşluk, yazarın bu eseri ile kısmen de olsa giderilmektedir. Bu açıdan incelediğimiz bu kitap, bazı eksikliklerine rağmen alanında yazılan ilk Türkçe kitap olması hasebiyle alanı yeni incelemeye başlayan bilim insanları için faydalı bir kaynak niteliğindedir. Ayrıca insani diplomasinin ne olduğu konusunda yazarın vermiş olduğu bilgiler kişinin zihninde bir çerçeve oluşturması bakımından önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra yazarın bu alandaki temel eserlerden ve güncel kaynaklardan faydalanması da okuyucular için kitabın bir diğer önemli noktasıdır. Diğer taraftan insani diplomasi uygulamalarının Türk dış politikasında tutarlı, sürdürülebilir ve etkili bir araç olarak kabul edilebileceği, ancak bunun reel politikte zaman zaman sorunlara sebebiyet verebileceğinin belirtilmesi çalışmanın ana sorunsalının ve amacının cevabı niteliğindedir.

Örneklem konusundaki eksiklik, kavramsal açıklamaların tekrar edilmesi ve yapılan açıklamalarda zaman zaman ortaya çıkan tezatlık ise kitabın eksik yönlerini oluşturmaktadır. Örneğin, yazarın komşularla sıfır sorun politikasının uzun dönemde sürdürülmesinin neredeyse imkansız olduğunu belirtmesine karşılık, Arap Baharı süreci sonrasında Türkiye'nin Ortadoğu'da rol model olma statüsünü sürdürdüğü iddiası birbiri ile çelişmektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye'yi rol model olarak gören ülkeler olduğu iddiasını destekleyecek örnekler vermemesi de yazarın eksik kaldığı bir diğer noktadır. Benzer şekilde Bakanlıkların, TİKA'nın, Türk Kızılay Derneği'nin, AFAD vd. kurum, kuruluş ve aktörlerin tarihsel arka planı, misyonu açıklanırken, insani diplomasi faaliyetleri hakkında verilen bilgiler yüzeysel kalmaktadır. Mesela, Kızılay tarafından yapılan insani yardımlara yönelik örneklerden kısaca bahsedilirken, AFAD'ın, TİKA'nın ele alındığı bölümde sadece kurumların tarihçesi anlatılmış olup, örnekler eksik kalmaktadır. Diğer taraftan sivil toplum kuruluşları hakkında tanımlar ve temel kavramlar başlığı altında yer verilen bilgiler ile üçüncü bölümde Türkiye'nin sivil diplomasi aktörleri başlığı altındaki STK'lar konusunda yazılanlar aynı bilgilerin tekrarı şeklindedir. Ayrıca yazar, akut dönem faaliyetleri ve rehabilitasyon ve iyileştirmeye yönelik uygulamalar hakkında gerekli bilgiyi birinci bölümde vermesine rağmen aynı bilgileri dördüncü bölümde de tekrar etmektedir. Yani, kategorize etme anlamında başarılı bir eser olarak karşımıza çıkan kitabın kategorilerinin altının doldurulmasındaki eksikliği göze çarpmaktadır. Kitabın son bölümünde yazarın Somali örneği üzerinde yoğunlaşması gerekirken, daha önceki bölümleri tekrar eden kavramsal açıklamalara yer vermesi, Türkiye'nin diğer bölgelere yapmış olduğu yardımlara odaklanılması okuyucu için olumsuz bir intiba oluşturmaktadır. Ayrıca, Türk resmi ve sivil aktörler tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerde öne çıkan ülkelerin kategorize edilmesinde "Ortak İnanç Mensubiyeti" başlığının yer alması kitabın ilk bölümünden itibaren vurgulanan "insani yardımda etnik, dini, mezhepsel vs. ayrımcılığın olmayacağı" açıklaması ile ters düşmekte ve subjektif bir bakış açısı içermektedir. Diğer bir eksiklik ise, insani diplomasının ilk aşaması olan barış inşası sürecine dair Türkiye'nin Somali'de izlemiş olduğu politikaların dördüncü bölümün son sayfalarında verilmesidir. Çünkü söz konusu sürecin ilk aşama olması hasebiyle dördüncü bölümün ilk sayfalarında yer alması gerekmektedir. Son olarak kitap, alana ilgi duyan araştırmacılar için okunmaya değer olarak görülse de, başucu kitabı olmaya aday olduğunu söylememiz mümkün değildir.